

Kentsel Tasarımda Görünmez Özne Olarak Çocuk ve Şehir Hakkı: Kuramsal Bir Analiz

Esma Nur YILMAZ*^{ID} Ümmügülsüm DAĞLIOĞLU^{ID}

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi: 29.07.2026
Kabul Tarihi: 31.08.2026
Yayın Tarihi: 30.09.2026

Anahtar Kelimeler:

Şehir hakkı,
Çocuk katılımı,
Çocuk dostu kent,
Kentsel tasarım,
Mekânsal adalet.

ÖZET

Bu çalışma, kentsel tasarım süreçlerinde çocuğun konumunu kamusal alan, şehir hakkı, mekânsal adalet ve çocuk katılımı tartışmaları üzerinden ele almaktadır. Modern kentleşme ve yetişkin merkezli planlama anlayışı, çocukları çoğu zaman kentsel mekânın etkin bir öznesi olarak değil, korunması ve yönlendirilmesi gereken edilgen kullanıcılar olarak konumlandırmaktadır. Bu durum, çocukların sokak, mahalle ve kamusal açık alanlarla kurduğu gündelik ilişkiyi sınırlandırmakta; onların kentsel yaşama katılımını, hareketliliğini ve görünürliğini zayıflatmaktadır. Çalışma, çocuk ve kent ilişkisini kentsel tasarım bağlamında ele alan kuramsal bir analiz niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda Habermas'ın kamusal alan yaklaşımı, Lefebvre ve Harvey'in şehir hakkı tartışmaları, Jacobs'ın sokak yaşamı ve kamusal güvenlik yaklaşımı ile Hart'ın Katılım Merdiveni modeli temel alınmıştır. Ayrıca çocuk dostu kent yaklaşımı, yapı çevre eğitimi ve çocukların gündelik mekân pratikleri üzerinden çocuğun kentsel mekânın üretimindeki rolü tartışılmıştır. Çalışmada, çocuk dostu kent anlayışının yalnızca oyun parkları ya da güvenli donatılar üretmekle sınırlı kalamayacağı vurgulanmaktadır. Çocuğun kent hakkı, güvenli mekânlara erişimin yanında sokakta, mahallede, kamusal açık alanlarda ve karar süreçlerinde görünür olabilmesiyle ilişkilidir. Bu kapsamda güvenlik meselesi de çocuğu kentten ayıran denetimli alanlar üzerinden değil, canlı sokak yaşamı, doğal gözetim ve gündelik karşılaşmalar üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma, çocukların kenti deneyimleyen, dönüştüren ve tasarım kararlarında dikkate alınması gereken etkin özneler olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle çocuk dostu kent yaklaşımı, fiziksel tasarım düzenlemeleri kadar yerel yönetimlerin katılım mekanizmalarını, çocukların gündelik hareketliliğini ve yapı çevreye ilişkin farkındalık süreçlerini de içermelidir. Sonuç olarak çalışma, çocukların kamusal alandaki görünürliğini ve katılımını güçlendiren; mekânsal, yönetsel ve pedagojik boyutları birlikte ele alan daha kapsayıcı bir kentsel tasarım yaklaşımının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

The Child as an Invisible Subject in Urban Design and the Right to the City: A Theoretical Analysis

Article Info

Received: 29.07.2026
Accepted: 31.08.2026
Published: 30.09.2026

Keywords:

Right to the city,
Child participation,
Child-friendly city,
Urban design,
Spatial justice.

ABSTRACT

This study examines the position of children in urban design processes through discussions of public space, the right to the city, spatial justice, and child participation. Modern urbanization and adult-centred planning approaches often position children not as active subjects of urban space, but as passive users who need to be protected and directed. This situation limits children's everyday relationship with streets, neighbourhoods, and public open spaces, while weakening their participation, mobility, and visibility in urban life. The study is a theoretical analysis of the relationship between children and the city. Accordingly, it is grounded in Habermas's approach to public space, Lefebvre's and Harvey's discussions on the right to the city, Jacobs's perspective on street life and public safety, and Hart's Ladder of Participation. In addition, the role of children in the production of urban space is discussed through the child-friendly city approach, built environment education, and everyday spatial practices. The study emphasizes that a child-friendly city approach cannot be limited to playgrounds or safe urban facilities. Children's right to the city is related not only to access to safe spaces, but also to visibility in streets, neighbourhoods, public open spaces, and decision-making processes. In this context, safety is evaluated not through controlled spaces that separate children from the city, but through lively street life, natural surveillance, and everyday encounters. The study argues that children should be recognized as active subjects who experience and transform the city and whose views should be considered in design decisions. Therefore, child-friendly urban design should include not only physical interventions, but also participation mechanisms, everyday mobility, and built environment awareness. As a result, the study reveals the need for a more inclusive urban design approach that strengthens children's visibility and participation in public space and addresses spatial, administrative, and pedagogical dimensions together.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Yılmaz, E. N., & Dağlıoğlu, Ü. (2026). *Kentsel tasarımda görünmez özne olarak çocuk ve şehir hakkı: Kuramsal bir analiz*. *Thinking of Urban Decoding Journal (TUDEJ)*, 3(1), 36-57.
<https://doi.org/10.69992/TUDEJ.2026.15>

*Sorumlu Yazar: Esma Nur Yılmaz, esmanury9279@gmail.com

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

GİRİŞ

Kamusal alan kavramını tek bir tanımla açıklamak zordur; çünkü bu kavram tarihsel süreç içinde farklı anlamlar kazanmıştır. Habermas (2003), “kamusal” ve “kamu” sözcüklerinin gündelik dilde farklı anlamlarda kullanıldığını belirtirken; kapalı topluluklardan farklı olarak herkese açık olan toplantıların, yerlerin ve yapıların “kamusal” olarak adlandırıldığını ifade etmektedir. Bununla birlikte kamu, yalnızca fiziksel olarak açık bir yer anlamına gelmemekte; Habermas’ın (2003) ifadesiyle, “kendisini, özel alandan ayrı bir alan” olarak ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kamusal alan, insanların karşılaşabildiği, ortak yaşama dair konuların görünür olduğu ve tartışılabilirdiği bir alan olarak değerlendirilebilir. Ancak kamusal alanın açık bir alan olarak düşünülmesi pratikte herkesin bu alana eşit biçimde erişilebildiği anlamına gelmemektedir.

Kamusal alanın oluşumu ve kullanımı çoğu zaman toplumsal hiyerarşilerden ve baskın kullanıcı gruplarından etkilenebilmektedir. Çukur’un (2003) vurguladığı üzere modernizm; toplumsal ilişkileri ve fiziksel mekânı çoğunlukla erişkin, sağlıklı, zengin, çalışan ve erkek bireylerin ihtiyaçlarına göre kurgulamış ve bu standartlara uymayan grupları dışarıda bırakmıştır. Bu açıdan çocuklar, kentsel mekânın üretiminde söz sahibi özneler olarak değil, çoğu zaman yetişkin kararlarıyla yönlendirilen edilgen kullanıcılar olarak görülmektedir. Fiziksel planlama süreçlerinin yetişkin merkezli kurulması da çocukların kentsel mekândaki varlığını görünmez kılan önemli nedenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Bu dışlayıcı yaklaşım, günümüz kent planlamasının yetişkin odaklı yapısında da daha açık bir şekilde görülmektedir. Kentleşme süreçlerinde çocuğun kentle kuracağı ilişki çoğu zaman geri planda kalmakta; artan yapılaşma, trafik yoğunluğu, güvenli açık alan eksikliği ve güvenlik kaygıları çocukları sokaklardan, bahçelerden ve açık kamusal mekânlardan uzaklaştırarak daha kapalı, izole veya denetimli alanlara yöneltilmektedir (Çağlar, 2020). Bu noktada kent, çocukların özgürce deneyimleyebileceği kapsayıcı bir yaşam alanı olmaktan uzaklaşmakta; çocuğun gündelik kent yaşamıyla ve sokakla kurduğu doğal ilişki de zayıflamaktadır. Jacobs (2011), oyun sahaları ve yeşil alanların doğası gereği çocuklar için sağlıklı, sıradan insanlarla dolu şehir sokaklarının ise doğası gereği kötü olduğu düşüncesini eleştirir. Ona göre çocuklar, kent yaşamını ve kamusal sorumluluğu şehir kaldırımlarında, sıradan yetişkinlerle kurdukları gündelik ilişkiler içinde de öğrenebilmektedir. Bu nedenle çocukların kamusal alandan geri çekilmesi, onların yalnızca oyun oynama imkânlarını değil, kente ait hissetme ve kent yaşamının aktif bir parçası olma şansını da sınırlandırmaktadır.

Bu çalışmada, kentsel tasarımın temel kuramsal yaklaşımları üzerinden çocuğun kentsel mekânda nasıl temsil edildiği ve nerede durduğu incelenmiştir. Çalışmanın kuramsal zemini; Habermas’ın kamusal alan yaklaşımı, Lefebvre ve Harvey’in şehir hakkı tartışmaları, Jacobs’ın sokak yaşamı ve kamusal güvenlik üzerine geliştirdiği yaklaşım ile Hart’ın katılım merdiveni modeli üzerinden kurulmuştur. Bu çerçevede çocukların planlama ve tasarım süreçlerinde ne kadar gerçek bir özne olabildiği, mevcut katılım biçimlerinin sembolik sınırları ve yetişkin merkezli planlama anlayışının etkileri tartışılmıştır.

Çalışmada çocuk yalnızca korunması gereken edilgen bir kullanıcı olarak değil; kenti deneyimleyen, dönüştüren ve tasarım süreçlerine katkı sunabilecek bir aktör olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, gündelik yaşamın arada kalmış mekânlarını da dikkate alan; mekânsal, yönetsel ve pedagojik temelli öneriler geliştirilmiştir. Sonuç olarak çalışma, çocuğun kentsel tasarımda yalnızca temsil edilen bir grup olarak değil, kentin üretiminde dikkate alınması gereken etkin bir özne olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, çocuk ve kent ilişkisini kentsel tasarım bağlamında ele alan kuramsal bir analizdir. Çalışmada çocuk ve kent ilişkisi; kamusal alan, şehir hakkı, mekânsal adalet, çocuk hakları, çocuk dostu kent yaklaşımı ve çocuk katılımı tartışmaları üzerinden ele alınmıştır. Bu nedenle ilgili literatür incelenmiş; çocuğun kentsel tasarım süreçlerindeki görünmezliği, yetişkin merkezli planlama anlayışı, güvenlik odaklı mekânsal ayrışma ve sembolik katılım biçimleri tartışılmıştır.

Çalışmanın kuramsal zemini Habermas'ın kamusal alan yaklaşımı, Lefebvre ve Harvey'in şehir hakkı tartışmaları, Jacobs'ın sokak yaşamı ve kamusal güvenlik yaklaşımı ile Hart'ın Katılım Merdiveni modeli üzerine kurulmuştur. Ayrıca çocuk dostu kent, yapılı çevre eğitimi ve çocukların gündelik mekân pratiklerine ilişkin güncel çalışmalar değerlendirilmiştir. Bu çerçevede çalışma, çocuğu yalnızca korunması gereken edilgen bir kullanıcı olarak değil, kentsel mekânı deneyimleyen, dönüştüren ve karar süreçlerinde dikkate alınması gereken etkin bir özne olarak ele alan kuramsal bir değerlendirme sunmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, çocuğun kentsel mekândaki konumunu anlamaya yardımcı olan temel kuramsal tartışmalar ele alınmaktadır. Çocuğun kamusal alandaki görünürlüğü, tarihsel süreç içinde değişen çocukluk algısı, şehir hakkı, mekânsal adalet ve kamusal güvenlik yaklaşımlarıyla birlikte değerlendirilmektedir. Bu çerçevede çocuk, yalnızca kendisine ayrılan mekânları kullanan biri olarak değil, kentsel yaşamın ve mekânsal üretimin bir parçası olan etkin bir özne olarak tartışılmaktadır.

Tarihsel Perspektif

Çocuğun kentsel mekânla kurduğu ilişki ve kamusal alanda temsil edilişi, tarihsel süreçte toplumsal yapının değişmesiyle birlikte farklılaşmıştır. Antik Çağ'dan günümüze kadar geçen süreçte çocukluk, yalnızca biyolojik bir dönem olarak değil; toplumların çocuğa yüklediği anlamlar, kültürel değerler ve mekânsal pratiklerle şekillenen bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Razaki & Ülkeryıldız, 2025).

Razaki ve Ülkeryıldız'ın (2025) tarihsel sınıflandırması doğrultusunda Antik Çağ, Orta Çağ, Rönesans, Sanayi Devrimi ve onu izleyen 19. yüzyıl kapitalist gelişim dönemi ile Modern Dönem, çocukların kamusal alandaki temsili ve oyun mekânlarının dönüşümü açısından önemli kırılma noktaları ortaya koymaktadır. Antik Çağ'da çocukların oyun, eğitim ve gündelik yaşam pratikleri, dönemin toplumsal ve kültürel yapısı içerisinde şekillenmiştir. Özellikle Roma toplumunda çocukların oyun oynadığı mekânların toplumsal sınıfa göre farklılaştığı görülmektedir. Varlıklı ailelerin çocukları bahçe, avlu ve daha geniş özel alanlarda oyun oynama olanağına sahipken, alt sınıflara mensup çocuklar evin bir köşesi, sokak veya gündelik yaşamın diğer ortak alanlarını oyun mekânına dönüştürebilmiştir (Razaki & Ülkeryıldız, 2025).

Orta Çağ'a gelindiğinde ise modern anlamda ayrı ve belirgin bir "çocukluk" kategorisinin henüz oluşmadığı; çocukların yetişkin dünyasından keskin biçimde ayrılmadığı ve gündelik yaşamın farklı mekânlarını yetişkinlerle birlikte kullandığı görülmektedir (Razaki & Ülkeryıldız, 2025). Bu dönemde çocukların oyun ve gündelik yaşam pratikleri, yetişkinlere ait mekânlardan ayrıştırılmış özel alanlarda gerçekleşmekten ziyade, toplumsal yaşamın doğal bir parçası olarak kamusal ve ortak mekânlarla iç içe sürdürülmüştür.

Sanayi Devrimi ve onu izleyen 19. yüzyıl kapitalist gelişim süreci ise çocukluk algısında ve çocukların kentsel mekânla ilişkilerinde önemli bir kırılma yaratmıştır. Bu dönemde çocukluk, özellikle işçi sınıfı çocukları ile kentli burjuva ailelerinin çocukları arasında sınıfsal olarak farklılaşmıştır.

Sanayileşmenin yarattığı ekonomik ve toplumsal koşullar içerisinde yoksul çocuklar önemli ölçüde emek gücü üzerinden değerlendirilirken, burjuva ailelerinin çocukları daha korunaklı ev, okul ve çevresel mekânlarda konumlandırılmaya başlanmıştır (Razaki & Ülkeryıldız, 2025).

Sanayileşme ve hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği nüfus yoğunluğu, yoksulluk, sağlık sorunları ve çocukların sokaklarda kontrolsüz biçimde bulunmasına ilişkin toplumsal kaygılar, çocuklara yönelik özel kamusal alanların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Winder (2023), Britanya örneğinde 19. yüzyılın sonlarından itibaren çocuk oyun alanlarının gelişimini; sanayileşme ve kentleşmenin yol açtığı toplumsal sorunlara ilişkin kaygıların yanı sıra çocukların sağlığını ve davranışlarını iyileştirme, fiziksel gelişimlerini destekleme ve boş zamanlarını düzenleme arayışlarıyla ilişkilendirmektedir.

Modern Dönem ile birlikte çocukluğun yetişkinlikten farklı ve özel bir yaşam evresi olarak tanımlanması daha da belirginleşmiş ve çocukların oyun, eğitim, dinlenme ve gündelik yaşam pratikleri kendilerine özgü gereksinimler doğrultusunda tanımlanan mekânlarla ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bu dönüşüm, çocukların korunması, eğitimi, sağlığı ve gelişimi açısından önemli yeni olanaklar yaratırken, aynı zamanda çocukların kamusal alandaki serbest ve kendiliğinden varlığını daha belirgin sınırlar içerisine çekmiştir. Razaki ve Ülkeryıldız (2025), modern dönemde çocuklarla yetişkinlerin farklı gereksinimlere sahip olduğunun kabul edilmesiyle birlikte, çocukların oyun etkinliklerinin giderek kendileri için özel olarak tanımlanan alanlarda yoğunlaşmaya başladığını belirtmektedir. Winder (2023) ise 20. yüzyılın başlarında çocuk oyun alanlarının işlevsel ve fiziksel biçiminin; değişen çocukluk anlayışı, alternatif kent tasarımları, teknolojik gelişmeler ve sağlık ile egzersize yönelik yaklaşımlar doğrultusunda şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Karsten'in (2005) Amsterdam'da gerçekleştirdiği kuşaklar arası karşılaştırma, bu değişimin çocukların gündelik mekânsal pratiklerindeki devamını göstermektedir. Araştırmada, incelenen üç sokaktan ikisinin, 1950'lerde ve 1960'ların başında çocuklar tarafından yoğun biçimde kullanılan alanlar iken zamanla daha çok yetişkinlere ait alanlara dönüştüğü; çocukların dışarıda oyun oynama sıklığının ve kamusal alandaki bağımsız hareketliliğinin azaldığı, ev merkezli yaşamın ve yetişkin gözetiminin ise arttığı belirlenmiştir. Karsten (2005) bu değişimin bütün çocukları aynı şekilde etkilemediğini; kamusal alana erişimde ve alternatif etkinliklerden yararlanma olanaklarında sınıfsal eşitsizliklerin daha görünür hâle geldiğini de ortaya koymaktadır. Bu tarihsel dönüşüm, çocukların kamusal alandaki görünürlüğünün modernleşme, sınıfsal ayrışma ve mekânsal denetimle birlikte nasıl değiştiğini göstermektedir (Razaki ve Ülkeryıldız, 2025).

Kent Hakkı ve Mekânsal Adalet

Çocuğun kentteki varlığı yalnızca fiziksel mekânın düzenlenmesiyle ilgili değil; aynı zamanda kente katılma, kenti kullanma ve kentsel yaşam içinde görünür olma hakkıyla da ilgilidir. Bu nedenle çocuk ve kent ilişkisi, Henri Lefebvre'in ortaya koyduğu ve David Harvey'in geliştirdiği “şehir hakkı” tartışması üzerinden ele alınmıştır.

Lefebvre'e göre şehir hakkı, dönüşmüş ve yenilenmiş bir “kentsel yaşam hakkı” olarak anlaşılmalıdır (Lefebvre, 2020). Lefebvre, kenti yalnızca fiziksel olarak üretilmiş bir mekân değil, sakinleri tarafından yaşanan ve kolektif olarak üretilen bir “yapıt” olarak ele almaktadır (Lefebvre, 2020). Çocuklar açısından bakıldığında bu yaklaşım, çocuğu yalnızca kendisine ayrılan oyun alanlarını kullanan edilgen bir kullanıcı olarak değil; kendi oyun pratikleri, hareketleri ve hayal gücüyle kentsel mekânı deneyimleyen ve dönüştüren bir özne olarak düşünülmesini gerektirir.

Lefebvre'in şehir hakkını “bir haykırış ve bir talep” olarak nitelendirmesi, bu hakkın yalnızca mekâna erişimden ibaret olmadığını göstermektedir (Lefebvre, 2020). Bu talep, kentte dışarıda bırakılan grupların kentsel yaşamın merkezinde yer alma ve karşılaşma alanlarına katılma isteğiyle bağlantılıdır.

Bu açıdan çocukların kent hakkı da yalnızca güvenli oyun alanlarına sahip olmakla sınırlı değildir; çocukların kentin gündelik akışı içinde görünür olabilmeleri, hareket edebilmeleri ve kentsel yaşamın parçası hâline gelebilmeleriyle doğrudan bağlantılıdır.

Harvey ise şehir hakkını yalnızca kentsel kaynaklara erişim hakkı olarak görmez; bu hakkı “şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkı” olarak tanımlar. Ona göre bu hak bireysel değil, kentleşme süreçleri üzerinde kolektif bir gücün kullanılmasını gerektiren toplumsal bir haktır (Harvey, 2013). Bu yaklaşım çocuklar açısından düşünüldüğünde, çocuğun yalnızca yetişkinlerin tasarladığı ve sınırlarını belirlediği alanlarda bulunması yeterli değildir. Çocuğun nasıl bir kentte yaşamak istediğine dair söz üretebilmesi, planlama ve tasarım süreçlerinde dikkate alınması ve kentsel yaşamı dönüştürebilecek bir aktör olarak görülmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede çocuk ve kent ilişkisi, yalnızca çocuklara uygun mekânlar tasarlama meselesi değildir; kentsel mekânı kimlerin ürettiği ve bu üretim sürecinde kimlerin söz sahibi olabildiği sorusuyla da ilgilidir. Çocuğun şehir hakkı, onu kentin kenarında tutan korumacı ve denetleyici yaklaşımların ötesine geçmeyi gerektirir. Bu hak, çocuğu kentsel yaşamın görünür, katılımcı ve dönüştürücü bir öznesi olarak kabul etmeyle ilgilidir.

Kamusal Güvenlik ve Sokak Kültürü

Çocuğun kamusal alandaki varlığını tartışırken güvenlik meselesi önemli bir yer tutar. Ancak burada güvenliği yalnızca fiziksel önlemler, sınırlar veya denetim üzerinden düşünmemek gerekir. Güvenlik, kamusal yaşamın canlılığı ve sokak kültürüyle birlikte ele alınmalıdır. Jane Jacobs (2011), şehirlerde sokak güvenliğinin yalnızca resmi denetimle sağlanamayacağını savunur. Ona göre “iyi kullanılan bir şehir sokağı emniyetli bir sokak olur”, boş ve تنها sokaklar ise genellikle emniyetsizdir.

Jacobs’ın “sokağı izleyen gözler” yaklaşımı, güvenliğin kentsel mekândaki doğal gözetim ilişkileriyle nasıl kurulabileceğini açıklamaktadır. Ona göre bir sokağın güvenli olabilmesi için kamusal alan ile özel alan arasında belirgin sınırlar olmalı, binalar sokağa bakmalı ve kaldırımında günün farklı saatlerinde insan hareketi sürmelidir. Böylece sokağa bakan pencereler, dükkânlar, kapı önleri ve sokaktaki gündelik faaliyetler, resmi olmayan bir gözetim ağı oluşturarak güvenlik duygusunu güçlendirmektedir (Jacobs, 2011). Bu yaklaşım çocukların güvenliği açısından da önemlidir; çünkü güvenli sokak, çocuğu sokaktan uzaklaştıran değil, onun sokakta görünür olmasına ve gündelik yaşama katılmasına imkân veren bir çevreyi ifade eder.

Jacobs, modern planlama anlayışında çocukların sokaklardan uzaklaştırılarak yalnızca özel olarak tasarlanmış oyun alanlarına yönlendirilmesini eleştirmektedir. Ona göre, oyun alanları ve yeşil alanların doğası gereği çocuklar için sağlıklı ve güvenli, sıradan insanların bulunduğu kent sokaklarının ise doğası gereği tehlikeli ve olumsuz olduğu yönündeki yaklaşım sorundur. Çocukların yalnızca oyun alanları ve çocuklara yönelik donatılar aracılığıyla gelişmediğini vurgulayan Jacobs (2011), çocukların kent yaşamını, toplumsal ilişkileri ve kamusal sorumluluğu gündelik yaşamın doğal akışı içerisinde; kent kaldırımlarında ve farklı yaş gruplarından sıradan yetişkinlerle kurdukları karşılaşmalar ve ilişkiler yoluyla öğrendiklerini belirtmektedir. Bu nedenle çocuğun sokaktan koparılması, yalnızca oyun alanlarının ve serbest oyun olanaklarının sınırlandırılması olarak değerlendirilmemeli; aynı zamanda çocuğun toplumsal öğrenme, farklılıklarla karşılaşma, gündelik yaşamı gözlemleme ve kentli olma deneyiminin zayıflaması bağlamında ele alınmalıdır.

Güncel çalışmalarda bu tartışma, mekânsal adalet ve çocukların gündelik mekân pratikleriyle yeniden ele alınmaktadır. Karampini (2025), çocukların oyun pratiklerini mekânsal adalet tartışması içinde gündelik bir mekânsal pratik olarak değerlendirmektedir. Yazara göre oyun, çocukların kentsel mekânı “okumasının”, tanınmasının, keşfetmesinin ve kendilerine ait anlamlar üretmesinin yollarından

biridir. Çocuklar oyun yoluyla kamusal alanda görünürlük kazanmakta; sesleri, hareketleri ve bedensel pratikleri aracılığıyla mahalle içinde kendi mekânlarını kurmaktadır (Karampini, 2025). Bu durum, çocukların kentte yalnızca kendilerine ayrılmış oyun alanlarında değil, gündelik yaşamın farklı noktalarında da var olma ihtiyacını göstermektedir.

Çocukların oyunu, yetişkinlerin işlevsel ve düzenli olarak tanımladığı mekânları yeniden anlamlandıran yaratıcı bir eylem olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla çocuğun kent hakkı, yalnızca ona ayrılmış güvenli oyun adacıkları oluşturmakla sınırlı kalmaz. Bu hak, çocuğun sokakla, gündelik yaşamla ve arada kalmış mekânlarla kurduğu yaratıcı ilişkiyi gören daha kapsayıcı bir kentsel tasarım anlayışını gerektirmektedir. Çocuk-kent ilişkisini açıklamak üzere yararlanılan kuramsal yaklaşımlar ve bu yaklaşımların çalışma açısından sunduğu katkılar Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1

Çalışmanın Kuramsal Dayanakları ve Çocuk-Kent İlişkisi

Kuramcı / Yaklaşım	Temel Kavram	Çalışma Açısından Katkısı
Jürgen Habermas	Kamusal alan	Kamusal alanın özel alandan ayrılan, açıklık ve ortaklık fikriyle ilişkili bir alan olarak ele alınması; çocuğun bu alandaki görünürlüğünün sorgulanmasına zemin oluşturur.
Henri Lefebvre	Şehir hakkı	Kentin yalnızca fiziksel bir mekân değil, kullanıcıları tarafından yaşanan ve üretilen bir alan olması; çocuğun da bu üretim sürecinde hak sahibi bir özne olarak düşünülmesini sağlar.
David Harvey	Kenti değiştirme ve yeniden icat etme hakkı	Şehir hakkının bireysel değil kolektif bir hak olması; çocukların yalnızca tasarlanmış alanların kullanıcısı değil, kentsel yaşamın biçimlenmesinde dikkate alınması gereken aktörler olduğunu gösterir.
Jane Jacobs	Sokağı izleyen gözler	Güvenliğin yalnızca fiziksel sınırlarla değil, sokaktaki gündelik yaşam, doğal gözetim ve kamusal sorumlulukla kurulabileceğini ortaya koyar.
Zoi Karampini	Oyun pratikleri ve mekânsal adalet	Çocukların oyun aracılığıyla kamusal alanda görünürlük kazandığını, arada kalmış mekânları yeniden anlamlandırdığını ve kentsel mekânı kendi pratikleriyle ürettiğini gösterir.

Not. Habermas (2003), Lefebvre (2020), Harvey (2013), Jacobs (2011) ve Karampini (2025) çalışmalarından yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK DOSTU KENT

Çocukların kentle kurduğu ilişkinin yalnızca mekânsal düzenlemeler üzerinden değil, aynı zamanda hak temelli bir çerçevede ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle çocuk dostu kent yaklaşımı, çocukların korunması, gelişimi, oyuna erişimi ve karar süreçlerine katılımı gibi farklı boyutları birlikte içermektedir. Bu bölümde çocuk hakları, çocuk dostu kent yaklaşımı ve çocukların kent planlama süreçlerinde karşılaştığı kurumsal engeller ele alınmaktadır.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Çocuğun kentsel mekândaki varlığına ilişkin tartışmaların temel dayanaklarından biri, 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’dir. Sözleşme, çocuğu yalnızca korunması gereken edilgen bir varlık olarak değil, kendi yaşamını ilgilendiren konularda görüş bildirme hakkına sahip bir birey olarak ele almaktadır. Bu yönüyle çocuk hakları, yalnızca eğitim, sağlık veya korunma başlıklarıyla sınırlı değildir; çocuğun kentte görünür olması, oyun oynayabilmesi, hareket

edebilmesi ve karar süreçlerinde dikkate alınmasıyla da doğrudan ilişkilidir.

Bu çalışma açısından özellikle Sözleşme'nin 12. ve 31. maddeleri önem taşımaktadır. Madde 12'de, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı olduğu ve bu görüşlere çocuğun yaşı ile uygunluk derecesine uygun biçimde özen gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir (Birleşmiş Milletler, 1989, Madde 12). Bu madde, kentsel planlama ve tasarım süreçlerinde çocuğun yalnızca kullanıcı olarak değil, görüşleri dikkate alınması gereken bir hak öznesi olarak düşünülmesi gerektiğini göstermektedir.

Madde 31 ise çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama, yaşına uygun eğlence etkinliklerinde bulunma ve kültürel-sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanımaktadır (Birleşmiş Milletler, 1989, Madde 31). Bu madde, oyunu yalnızca boş zaman etkinliği olarak değil, çocuğun gelişimi, sosyalleşmesi ve kentsel mekânı deneyimlemesi açısından temel bir hak olarak ele almaya imkân vermektedir. Dolayısıyla çocuk haklarının kentsel tasarım açısından karşılığı, çocuğun yalnızca kendisine ayrılmış oyun alanlarında değil, kentin farklı kamusal alanlarında da güvenli, görünür ve etkin biçimde yer alabilmesiyle ilişkilendirilebilir.

Çocuk Dostu Kent Yaklaşımı

Çocuk haklarının kentsel planlama ve tasarım alanındaki karşılıklarından biri de “çocuk dostu kent” yaklaşımıdır. Bu yaklaşım yalnızca çocuklar için oyun alanları oluşturulmasını değil; çocukların iyi olma hâlinin, gelişiminin, oyun hakkının, erişilebilirliğinin, güvenliğinin, kentsel hizmetlere ulaşımının ve karar süreçlerine katılımının birlikte ele alınmasını gerektirmektedir (Aydoğan ve Dilek, 2024). Bu kapsamıyla çocuk dostu kent, çocukların kentsel yaşamın edilgen kullanıcıları olarak değil, gereksinimleri ve görüşleri planlama süreçlerinde dikkate alınması gereken kentliler olarak kabul edilmesine dayanmaktadır.

Riggio'ya (2002) göre çocuk dostu kent, ulaşılması gereken tek biçimli ve değişmez bir kent modeli değil; kentin çevresini, yönetimini ve hizmetlerini çocuk hakları doğrultusunda dönüştürmeye yönelik bir çerçevedir. Bu dönüşüm, çocukların gereksinimlerinin yalnızca belirli projeler aracılığıyla karşılanmasıyla sınırlı değildir; hukuki, kurumsal, bütçesel ve planlamaya ilişkin düzenlemelerin de çocukların yararını gözetmesini gerektirmektedir. Bu nedenle çocuk dostu kent yaklaşımında çocuklara yönelik hizmetlerin birbirinden bağımsız biçimde yürütülmesi yerine, farklı sektörlerin birlikte çalıştığı bütüncül bir yönetim ve planlama anlayışının benimsenmesi önem taşımaktadır (Riggio, 2002).

Aydoğan ve Dilek (2024), çocuk dostu kentsel planlama ve tasarım ölçütlerini kent, mahalle, sokak, yapı ve kent donatıları ölçeklerinde incelemektedir. Yazarların değerlendirmesine göre çocuk ile kent arasındaki ilişkinin yalnızca güvenlik, eğitim, renkli alanlar ve oyun üzerinden tanımlanması, çocuk odaklı kent yaklaşımının kapsamını daraltmaktadır. Kentin üst ölçekte ve bütüncül biçimde ele alınması; farklı kentsel sistemler arasında bağlantı kurulmasına, iklim odaklı çözümlerin geliştirilmesine ve çocukların gündelik yaşamlarını destekleyecek sürekliliğin sağlanmasına olanak verebilir. Bu doğrultuda çocuk dostu kent yaklaşımı, yalnızca belirli parkların veya oyun alanlarının düzenlenmesi olarak değil, çocukların kentin farklı alanlarına güvenli ve erişilebilir biçimde ulaşabilmesini sağlayan bütüncül bir planlama anlayışı olarak değerlendirilmelidir.

Bu bütüncül yaklaşım, çocukların farklı yaş ve gelişim dönemlerine göre değişen gereksinimlerinin de planlama süreçlerinde dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bozdemir ve Özmen'in (2025) bebeklik ve ilk çocukluk dönemine odaklanan Menteşe araştırması, 0–6 yaş grubuna yönelik kentsel düzenlemelerde yalnızca çocukların değil, çocukların kentsel mekânı kullanmalarına aracılık eden ebeveynlerin ve bakım verenlerin gereksinimlerinin de düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çocuk dostu kent yaklaşımı, bütün çocukları tek ve homojen bir kullanıcı

grubu olarak değerlendirmek yerine, yaşa ve gelişim düzeyine göre farklılaşan gereksinimlere karşılık verebilmelidir.

Wilhelmsen ve arkadaşlarının (2023) 3–6 yaş grubundaki çocuklar ve ebeveynleriyle gerçekleştirdiği araştırmada ise çocuk dostu bir kentsel çevrenin başlıca özellikleri; kentsel yeşil alanların varlığı, yaratıcı ve zorlayıcı oyun olanakları, bütün ailenin birlikte kullanabileceği mekânlar ile güvenli oyun alanları ve yürüme güzergâhları olarak belirlenmiştir. Araştırma ayrıca çocukların ve ebeveynlerin kentsel mekânı farklı fakat birbirini tamamlayan biçimlerde değerlendirdiğini göstermektedir. Ebeveynler güvenlik, dinlenme ve temel gereksinimlerin karşılanmasına önem verirken çocuklar, mekânın sunduğu keşfetme, hareket etme ve oyun olanaklarına odaklanmaktadır (Wilhelmsen vd., 2023). Bu bulgular, çocuk dostu kentlerin yalnızca çocuklara ayrılmış sınırlandırılmış alanlardan oluşmaması; oyun, doğa, hareketlilik ve aile yaşamını birbirine bağlayan güvenli ve süreklilik gösteren kentsel çevreler sunması gerektiğini göstermektedir.

Kurumsal ve Yetişkin Merkezli Engeller

Çocuk hakları ve çocuk dostu kent yaklaşımı güçlü bir kuramsal zemin sunsa da uygulamada çocuk katılımı çoğu zaman sınırlı kalmaktadır. Arın ve Özsoy’a (2015) göre çocuklar, doğrudan kendi yaşamlarını etkileyen yapısal çevrenin şekillenmesinde genellikle söz sahibi olamamaktadır. Çocuklar adına yetişkinlerin karar vermesi, yapısal çevrenin oluşturulmasında da yaygın bir tutumdur; oysa bireyin yaşı ne olursa olsun kendi yaşam çevresinin şekillenmesinde söz sahibi olabilmesi vatandaşlık hakkının bir uzantısıdır. Çocukların katılımı söylem düzeyinde kabul edilse bile, bu katılımın karar süreçlerine ne ölçüde yansıdığı tartışmalıdır. Çocuklara danışılması, onların yalnızca sembolik olarak sürece dâhil edilmesi anlamına gelmemeli; çocukların görüşleri tasarım ve planlama kararlarında karşılık bulmalıdır. Çocukların görüşlerinin yalnızca süreci meşrulaştırmak amacıyla kullanılması ve karar alma mekanizmalarında etkili olmaması, katılımı sembolik bir temsil biçimine dönüştürebilir. Nitekim Arın ve Özsoy (2015), bir çocuk katılımı projesinde yetişkinin görevinin sonucu önceden belirlenmiş bir projeyi çocuklar aracılığıyla hayata geçirmek değil, çocukların yaratıcılığından, özgün fikirlerinden ve ihtiyaçlarından doğan tasarım önerilerinin uygulanmasına olanak tanımak olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle çocuk dostu kent yaklaşımında asıl mesele, çocuğu yalnızca dinlemek değil; çocuğun kentsel yaşamı etkileyen kararlarda anlamlı biçimde yer almasını sağlayacak kurumsal ve mekânsal mekanizmaları oluşturabilmektir.

Cele ve van der Burgt’un (2015) fiziksel planlama alanında çalışan uzmanlarla gerçekleştirdiği araştırma, çocuk katılımının mesleki uygulamada nasıl sınırlandırılabilirdiğini göstermektedir. Araştırmada uzmanların çocuk katılımını olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirmelerine rağmen, katılım ile danışma arasındaki ayrımı yapmakta zorlandıkları ve çocuklardan elde edilen görüşleri planlama kararlarına nasıl aktaracakları konusunda yeterli uygulama bilgisine sahip olmadıkları belirlenmiştir. Bu nedenle katılım çoğu zaman çocuklara görüşlerinin sorulduğu danışma süreçleriyle sınırlı kalmakta ve elde edilen sonuçlar planlama belgelerine yansıtılamamaktadır. Çocukların yetişkinler tarafından belirlenmiş yöntemlere ve mesleki uygulamalara uyum sağlamasının beklenmesi de katılımın yukarıdan aşağıya ve yetişkinler tarafından yönetilen bir süreç olarak sürmesine neden olmaktadır (Cele ve van der Burgt, 2015).

Türkiye’deki durum ise katılımın hukuki ve kurumsal boyutunun önemini ortaya koymaktadır. Ataol ve arkadaşlarının (2022) Türkiye’deki ulusal mevzuat ile İstanbul’daki yerel politika ve planlama belgelerini inceleyen nitel politika analizi, çocukların katılım hakkının planlama sisteminde yeterince kurumsallaştırılmadığını göstermektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre çocukların kendilerine özgü toplumsal konumunu, bireyselliğini ve yurttaşlığını tanıyan bütünleşik, kapsayıcı ve çocuğa duyarlı bir mevzuat bulunmamakta; merkezi ve yerel yönetim kuruluşları arasında çocuk katılımına ilişkin

kapasitenin geliştirilmesini sağlayacak yeterli iş birliği de kurulamamaktadır. Yerel mevzuat ve politika çerçevesinin çocukların katılımını mümkün kılacak uzmanlaşmış ve bağlama duyarlı bir mekanizma tanımlamaması, çocukların görüşlerinin karar süreçlerine aktarılmasını sınırlandırmaktadır. Ayrıca çocuk meclislerinin kararlar üzerinde yaptırım gücünün bulunmaması, bu girişimlerin sembolik katılım düzeyinde kalmasına neden olabilmektedir (Ataol vd., 2022).

Mansfield ve arkadaşlarının (2021) 87 çalışmayı kapsayan yarı sistematik literatür incelemesi de çocukların kentsel planlamaya katılımının önünde çok sayıda yapısal ve süreçsel engel bulunduğunu göstermektedir. Yazarların değerlendirmesine göre çocukların görüşlerinin yanlış yorumlanması, katılımın süreklilik göstermemesi ve çocukların katkılarının sınırlı ölçüde uygulanması, kentsel planlamadaki yapı ve süreçler üzerindeki nihai kontrolün yetişkinlerde kalmasına neden olmaktadır. Çalışmada ayrıca yalnızca katılım yöntemlerini geliştirmek ya da görünür engelleri ortadan kaldırmakla çocuk katılımının yaygınlaştırılamayacağı; karar vericilerin iradesinin, kurumsal yapıların ve yetişkinlerin çocuklarla güç paylaşmaya yönelik tutumlarının da sorgulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Mansfield vd., 2021). Dolayısıyla çocuk katılımının önündeki temel sorun yalnızca uygun yöntemlerin bulunmaması değil; çocukların deneyim ve yeterliliklerini yetişkin ölçütleri üzerinden değerlendiren kurumsal ve mesleki yapının dönüştürülebilmesidir.

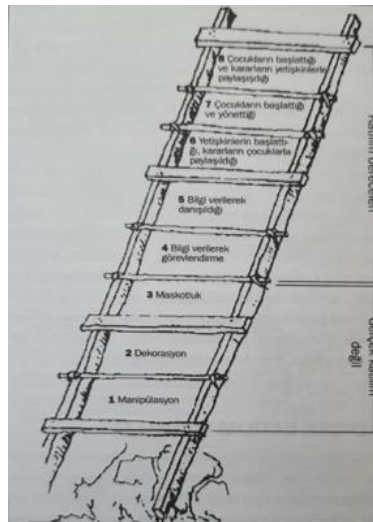
Bu noktada Roger Hart'ın "Katılım Merdiveni" modeli, çocuk katılımının hangi düzeyde gerçekleştiğini değerlendirmek için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bir sonraki bölümde bu model üzerinden, çocukların planlama ve tasarım süreçlerinde edilgen konumdan etkin özne konumuna nasıl geçebileceği ve sembolik katılım ile gerçek katılım arasındaki farklar tartışılacaktır.

ÇOCUK KATILIMI: ROGER HART'IN KATILIM MERDİVENİ

Çocukların kentsel tasarım ve planlama süreçlerindeki konumunu değerlendirmek için bu çalışmada Roger Hart'ın "Katılım Merdiveni" modeli temel alınmıştır. Hart (2016), çocukların yetişkinlerle birlikte yer aldığı projelerdeki katılım düzeylerini bir merdiven metaforu üzerinden açıklamaktadır. Modelin basamakları Şekil 1'de gösterilmektedir. Bu model, çocukların yalnızca sürece dâhil edilmiş gibi görünmesi ile gerçekten karar süreçlerinde etkili olabilmesi arasındaki farkı ortaya koyması bakımından önemlidir.

Şekil 1

Katılım Merdiveni Modeli

Kaynak: Hart (2016).

Hart’a göre amaç, her durumda çocukları merdivenin en üst basamağına taşımak değildir. Çocuklar farklı projelerde farklı düzeylerde yer almak isteyebilir ya da projelerin nitelikleri çocukların farklı basamak düzeylerinde bulunmalarını gerektirebilir. Ancak modelde özellikle dikkat edilmesi gereken nokta, merdivenin en altındaki ve gerçek katılım olarak değerlendirilmeyen basamaklardan kaçınılmasıdır (Hart, 2016). Bu yönüyle Katılım Merdiveni, çocuk katılımının yalnızca “çocukları sürece dâhil ettik” söylemiyle sınırlı kalıp kalmadığını sorgulamak için kullanışlı bir çerçeve sunmaktadır.

Şehir hakkı, kamusal alan ve mekânsal adalet yaklaşımları açısından bakıldığında, çocuğun kentte bulunması tek başına yeterli değildir. Asıl mesele, çocuğun kentsel mekânın üretiminde ve tasarım kararlarında ne ölçüde söz sahibi olabildiğidir. Bu nedenle Hart’ın modeli, çocuğun edilgen kullanıcı konumundan çıkıp kentsel süreçlerde gerçek bir özne hâline gelip gelemediğini değerlendirmek açısından önem taşımaktadır.

Katılım Olmayan Basamaklar

Hart’ın Katılım Merdiveni’nde ilk üç basamak, gerçek katılım olarak değerlendirilmemektedir. Manipülasyon basamağında çocuklar, yetişkinler tarafından belirlenen amaçlar doğrultusunda sürece dâhil edilmiş gibi gösterilir; ancak kararın anlamı, amacı ve sonucu üzerinde herhangi bir etkileri bulunmaz. Dekorasyon basamağında çocuklar bir etkinlikte, törende ya da projede görünür kılınır; fakat bu görünürlük onların görüşlerinin dikkate alındığı anlamına gelmez. Maskotluk basamağında ise çocuklar temsil ediliyormuş gibi görünse de sürecin gerçek kontrolü yine yetişkinlerin elindedir. Bu üç basamakta çocukların varlığı daha çok sembolik düzeydedir. Dolayısıyla çocukların yalnızca bir projede yer alması, onların gerçekten katılım sağladığı anlamına gelmemektedir. Bu durum, özellikle çocuk dostu kent ve kentsel tasarım süreçlerinde sık karşılaşılan biçimsel katılım sorununu görünür kılmaktadır.

Gerçek Katılım Basamakları

Katılım merdiveninin üst basamakları, çocukların süreç hakkında bilgilendirildiği, görüşlerinin alındığı ve karar süreçlerinde daha etkin roller üstlendiği katılım biçimlerini ifade etmektedir. Bilgi verilerek görevlendirme basamağında çocuklar, yetişkinler tarafından başlatılan bir sürece katılır; sürecin amacı ve kendi rollerinin anlamı hakkında bilgilendirilir. Bilgi verilerek danışılma basamağında çocukların görüşleri alınır ve bu görüşler yetişkinler tarafından dikkate alınabilir. Daha üst düzeyde ise yetişkinlerin başlattığı kararların çocuklarla paylaşılması, çocukların yalnızca danışılan değil, karar süreçlerine katkı sunan özneler olarak kabul edilmesini sağlar. Çocukların başlattığı ve yönettiği süreçler ile çocukların başlatıp kararları yetişkinlerle paylaştığı süreçler ise katılımın en güçlü biçimleri olarak değerlendirilebilir. Bu basamaklarda çocuklar yalnızca kullanıcı ya da temsil edilen grup değil, karar üretebilen, süreci yönlendirebilen ve kentsel mekânın biçimlenmesine katkı sunabilen aktörler olarak konumlanmaktadır. Bu nedenle Hart’ın modeli, çocuk katılımının göstermelik uygulamalardan ayrıştırılması ve çocukların kentsel tasarım süreçlerinde anlamlı biçimde yer alabilmesi açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Bu çerçevede Hart’ın Katılım Merdiveni, kamusal alan, şehir hakkı ve mekânsal adalet tartışmalarının tasarım ve planlama süreçlerinde ne ölçüde karşılık bulduğunu değerlendirmek için önemli bir ölçüt olarak görülebilir. Lefebvre’in kent hakkı bağlamında vurguladığı kentin kullanıcıları tarafından üretilen bir “yapıt” olduğu düşüncesi, çocukların yalnızca tasarlanmış mekânları kullanan kişiler olarak değil, bu mekânların üretimine katılabilen paydaşlar olarak kabul edilmesiyle anlam kazanır. Bu açıdan Hart’ın merdivenindeki üst basamaklar, çocukların tasarım süreçlerinde daha görünür, etkili ve karar ortağı olabildiği katılım biçimlerini temsil etmektedir.

Arın ve Özsoy'un (2015) çocuk katılımı üzerine tartışmaları da bu noktada önemlidir. Çocukların kentsel mekâna ilişkin karar süreçlerine dâhil edilmesi, yalnızca onlara danışılmasıyla sınırlı kalmamalı; çocukların kendi ihtiyaçlarını dile getirebildiği, çözüm önerebildiği ve fikirlerinin tasarıma dönüşebildiği bir sürece karşılık gelmelidir. Aksi hâlde katılım, gerçek bir ortaklık olmaktan çıkarak sembolik bir temsil düzeyinde kalabilir. Bu nedenle kentsel tasarımda çocuk katılımı, sonucu önceden belirlenmiş bir sürece çocukları dâhil etmek yerine, çocukların yaratıcılığından doğan fikirlerin tasarım kararlarına yansıyabileceği açık bir alan oluşturmayı gerektirir. Hart'ın merdiveninde üst basamakları hedefleyen bu tür tasarım yaklaşımları, Karampini'nin (2025) çocukların gündelik mekân pratikleri üzerinden tartıştığı mekânsal adalet anlayışıyla da ilişkilendirilebilir. Eğer kentsel mekânlar yalnızca yetişkinlerin kontrolünde, standart ve sınırları önceden belirlenmiş oyun alanları olarak kurgulanırsa, çocukların katılımı alt basamaklarda kalma riski taşır. Oysa gerçek katılımın sağlandığı bir kentsel tasarım yaklaşımı, çocuğu yalnızca temsil edilen ya da süreci süsleyen bir figür olarak değil; sokakta, oyunda, gündelik yaşamda ve karar süreçlerinde varlık gösterebilen etkin bir özne olarak kabul etmelidir.

KENTSEL MEKÂNIN ÜRETİMİNDE ÇOCUK

Buraya kadar ele alınan kamusal alan, şehir hakkı, çocuk hakları ve katılım tartışmaları, çocuğun kentte yalnızca bulunmasının yeterli olmadığını göstermektedir. Çocuğun kentsel mekândaki varlığı, ancak bu mekânı kullanabildiği, deneyimleyebildiği, dönüştürebildiği ve karar süreçlerinde söz sahibi olabildiği ölçüde anlam kazanmaktadır. Bu nedenle bu bölümde çocuk, yalnızca kendisi için tasarlanmış mekânların kullanıcısı olarak değil, kentsel mekânın üretimine katkı sunabilecek bir aktör olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım; çocuğun değişim yaratma kapasitesi, yapılı çevre eğitimi, sistemsal kentsel ağlar ve gündelik yaşamın arada kalmış mekânları üzerinden tartışılmaktadır.

Değişimin Aktörü Olarak Çocuk

Çocuk dostu kent yaklaşımı çoğu zaman çocuğun mevcut kentsel sisteme daha iyi uyum sağlaması veya mevcut sistem içinde daha güvenli biçimde yer alması üzerinden düşünülmektedir. Oysa çocukların kentle ilişkisi yalnızca ihtiyaçlarının karşılanmasıyla sınırlı değildir. Nordström ve Wales'e (2019) göre çocuklar, planlama süreçlerine katıldıklarında kentsel dönüştürücü kapasitenin gelişmesine çeşitli biçimlerde katkı sunabilmektedir. Çocuklar çevreye ilişkin yeni bilgiler ve farklı bakış açıları sunmakta, yetişkinlerle kurulan güç ilişkilerinin değişmesine katkıda bulunmakta ve yerleşik planlama pratikleri ile rutinlerini sorgulamaya açmaktadır. Bu nedenle çocuk katılımı, yalnızca çocuklar için daha uygun mekânlar tasarlama amacıyla sınırlandırılmamalı; kentsel sistemin daha esnek, duyarlı ve katılımcı hâle gelmesine katkı sağlayabilecek bir dönüşüm aracı olarak değerlendirilmelidir (Nordström ve Wales, 2019).

Çocukların kentsel değişime nasıl katkı sunabileceği, Ataol vd.'nin (2023) İstanbul'da on çocukla gerçekleştirdiği araştırmada somut olarak görülmektedir. Çocukların çevrelerini inceleyen kentsel araştırmacılar olarak sürece katıldığı çalışmada; yapılı çevredeki bakımsızlık, otomobil ve yapılaşma baskısı, kamusal alanlardaki tekdüzelik, hayvanların karşılaştığı sorunlar ve oyun olanaklarının yetersizliği gibi çeşitli kentsel sorunları belirleyebildikleri görülmüştür. Çocuklar bu sorunlara daha fazla yeşil alan oluşturulması, otomobillere ayrılan alanların sınırlandırılması, güvenli yaya geçişlerinin geliştirilmesi, atıkların toplanmasında teknolojiye dayanarak yararlanılması ve mevcut kamusal mekânların farklı kullanıcıları kapsayacak biçimde düzenlenmesi gibi yaratıcı ve uygulanabilir çözümler önermiştir. Üstelik bu öneriler yalnızca çocukların kendi gereksinimlerine değil; ebeveynlere, küçük çocuklara, mahalle sakinlerine ve sokak hayvanlarına da yönelmiştir. Ataol vd. (2023), bu bulgulardan hareketle çocukların kentsel çevrenin toplumsal ve mekânsal özelliklerini inceleyebilen,

sorunları tanımlayabilen ve uygulanabilir çözümler geliştirebilen kentsel araştırmacılar ve problem çözücüler olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Derr ve Kovács'ın (2017) Boulder'da gerçekleştirdiği mahalle tasarımı çalışması da çocukların planlamaya sunduğu katkının yalnızca kendi ihtiyaçlarını dile getirmekten ibaret olmadığını göstermektedir. Araştırmaya katılan çocuklar; doğal alanlar, oyun ve dinlenme olanakları, ulaşım güvenliği, farklı konut seçenekleri, sosyal donatılar, erişilebilir hizmetler ve çevresel sürdürülebilirlik arasında bağlantı kuran, yere özgü tasarım önerileri geliştirmiştir. Örneğin taşkın kontrolü amacıyla kullanılan yükseltilerin aynı zamanda oyun alanı olarak değerlendirilmesi ve konutlarda renk kullanımının çocukların yön bulmasını kolaylaştıracak biçimde düzenlenmesi gibi öneriler, çocukların öğrendikleri planlama bilgilerini kendi gündelik deneyimleriyle yeniden yorumlayabildiklerini göstermektedir. Çalışmada ayrıca çocukların karmaşık kentsel sorunları anlayabildikleri, farklı toplumsal grupların gereksinimlerini dikkate alabildikleri ve yerel yönetim temsilcileriyle anlamlı bir diyalog kurabildikleri belirlenmiştir (Derr ve Kovács, 2017).

Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde çocuk, kentsel sistemin yalnızca korunması gereken hassas bir kullanıcısı değil; kentin sorunlarını farklı bir bakışla değerlendirebilen, gündelik deneyimlerinden hareketle yeni fikirler üretebilen ve planlama süreçlerine özgün katkılar sunabilen bir paydaş olarak görülmelidir. Böyle bir yaklaşım Hart'ın Katılım Merdiveni'ndeki üst basamaklarla da uyumludur; çünkü çocuk ancak görüşleri karar ve tasarım süreçlerinde karşılık bulduğunda edilgen kullanıcı konumundan çıkarak kentsel değişimin etkin bir parçası hâline gelebilir.

Tasarımın Pedagojik Boyutu

Çocuğun kent hakkını etkin biçimde kullanabilmesi ve kentsel katılım süreçlerinde anlamlı bir paydaş olarak yer alabilmesi, yalnızca kendisine söz hakkı tanınmasıyla mümkün değildir. Çocuğun yaşadığı çevreyi okuyabilmesi, mekânsal sorunları ve ihtiyaçları fark edebilmesi, kendi deneyimlerini ifade edebilmesi ve bu deneyimlerden hareketle çözüm geliştirebilmesi de katılımın niteliği açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda çocuk katılımı, yalnızca karar alma süreçlerine dâhil olmayı değil, çocuğun yaşadığı çevreyle kurduğu ilişkiyi anlamlandırmasını ve bu çevrenin dönüşümünde etkin bir özne haline gelmesini de kapsamalıdır.

Million ve Heinrich (2014), yapılı çevre eğitimi ile çocuk ve gençlerin planlama süreçlerine katılımı arasındaki ilişkiyi iki farklı proje üzerinden incelemektedir. Yazarların değerlendirmesine göre yapılı çevre eğitimi, katılımcıların çevrelerini analiz etmelerini, tasarım kararları üzerine düşünmelerini, eleştiri geliştirmelerini ve farklı paydaşların gereksinimlerini dikkate alarak kendi fikirlerini ifade etmelerini destekleyen bir çerçeve sunmaktadır. Gerçek kentsel sorunlarla ve çocukların gündelik çevreleriyle ilişkilendirilen çalışmalar, öğrenme sürecinin anlamlılığını ve katılımcıların motivasyonunu da artırmaktadır. Bununla birlikte yazarlar, yapılı çevre eğitiminin katılımın yerine geçen bir eğitim etkinliği olarak değil, çocuk ve gençlerin planlama süreçlerine daha hazırlıklı ve bilgili biçimde katılmasını destekleyen bir araç olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Million ve Heinrich, 2014).

Tasarım sürecinde kullanılan temsil araçları da çocukların mekânı anlama ve değerlendirme biçimlerini etkileyebilmektedir. Strand ve Nielsen'in (2025) 15–16 yaşlarındaki öğrencilerle gerçekleştirdiği araştırmada, kat planları, üç boyutlu modeller ve sanal gerçeklik uygulamalarının öğrencilerin tasarladıkları yapıların mekânsal özellikleri üzerine düşünmelerine yardımcı olduğu belirlenmiştir. Özellikle iki boyutlu çizimler ile üç boyutlu mekân arasında geçiş yapılması, bazı öğrencilerin ölçek ve mekânsal ilişkileri kavramasını; sanal gerçeklik ortamında gerçekleştirilen incelemeler ise öğrencilerin mekânsal özellikler hakkında birlikte tartışmasını desteklemiştir. Ancak öğrencilerin sanal gerçekliği çoğunlukla tasarım sürecinin sonunda kullanması, bu aracın tasarımı

geliştirmekten çok tamamlanmış ürünü görüntüleme aracı olarak algılanmasına neden olmuştur. Ayrıntılı ve gerçekçi görselleştirmelerin tasarımı tamamlanmış gibi göstermesi de öğrencilerin kapsamlı değişiklikler yapma isteğini sınırlandırabilmiştir. Bu bulgular, dijital tasarım araçlarının pedagojik değerinin yalnızca kullanılmalarına değil, tasarım sürecinin hangi aşamasında ve nasıl kullanıldıklarına da bağlı olduğunu göstermektedir (Strand ve Nielsen, 2025).

Arın ve Özsoy'un (2015) ele aldığı "Oyun Engel Tanımaz Projesi" ise yapılı çevre eğitiminin somut bir katılım süreciyle bütünleştirilmesine Türkiye'den bir örnek oluşturmaktadır. Projede çocuklar yalnızca oyun alanlarına ilişkin görüş bildirmemiş; kendi gereksinimlerini dile getirmiş, belirledikleri sorunlara yönelik çözümler üretmiş ve ortak bir oyun parkının tasarım kararlarını oluşturmuştur. Yazarlar, çocukların kendilerini kentsel mekâna ilişkin sorunların çözümünde etkili birer aktör olarak görmelerini ve fikirlerini tasarıma dönüştürmelerini projenin önemli kazanımları arasında değerlendirmektedir. Çocukların oluşturduğu ortak tasarımın yerel yönetimin desteğiyle yapım sürecine taşınması, öğrenme ile gerçek karar ve uygulama süreçleri arasındaki ilişkinin kurulmasını sağlamıştır (Arın ve Özsoy, 2015).

Bu örnekler, kentsel tasarımın çocuk açısından yalnızca park, oyun elemanı veya fiziksel düzenleme üretmek anlamına gelmediğini göstermektedir. Tasarım süreci, çocukların çevrelerini okuyabilmesini, mekânsal fikirlerini geliştirebilmesini ve bu fikirleri başkalarıyla tartışabilmesini sağlayan pedagojik bir zemin oluşturabilir. Bununla birlikte katılımın pedagojik niteliği, çocuklara yalnızca tasarım kavramlarının öğretilmesiyle değil, edindikleri bilgi ve becerileri gerçek mekânsal sorunlar ve karar süreçleri içinde kullanabilmeleriyle güçlenmektedir. Bu nedenle çocuk katılımının niteliği, sürece kaç çocuğun dâhil edildiğinin yanında çocukların süreci ne ölçüde anlayabildiği, tasarım kararlarını tartışabildiği ve ürettikleri fikirlerin uygulamaya ne ölçüde yansıtıldığı üzerinden değerlendirilmelidir.

Parçadan Bütüne Sistemsel Ağlar

Çocuk dostu kent yaklaşımında sıkça karşılaşılan sorunlardan biri, çocuklara yönelik müdahalelerin belirli parklar, oyun alanları ya da güvenli adacıklarla sınırlı kalmasıdır. Oysa çocuğun kentteki gündelik yaşamı yalnızca tekil mekânlarda gerçekleşmez. Çocuk; ev, okul, sokak, park, mahalle, ulaşım güzergâhları ve sosyal donatılar arasında hareket ederek kenti deneyimler. Bu nedenle çocuk dostu bir tasarım anlayışı, parçacıl düzenlemelerin ötesine geçerek çocuğun gündelik hareketliliğini destekleyen bütüncül bir kentsel ağ kurmayı hedeflemelidir.

Aydoğan ve Dilek (2024), çocuk dostu kentsel planlama ve tasarım ölçütlerini kent bütünü, mahalle ölçeği, sokak ölçeği, yapı ölçeği ve kentsel donatı elemanları gibi farklı düzeylerde ele almaktadır. Bu yaklaşım, çocuğun kentle ilişkisinin yalnızca oyun alanları üzerinden değil, kentin farklı ölçekleri ve bileşenleri arasındaki bağlantılar üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla çocuk dostu kent, tek tek iyi tasarlanmış mekânlardan değil, çocuğun güvenli, erişilebilir ve anlaşılabilir biçimde kullanabileceği süreklilik gösteren bir kentsel sistemden oluşmalıdır.

Malone'un (1999) çalışması da çocukların ve gençlerin mahalleyle kurduğu ilişkinin yalnızca fiziksel mekân koşullarıyla açıklanamayacağını göstermektedir. Gençlerin kamusal alanda "dışarıdan gelen" ya da problemli bir grup gibi konumlandırılması, sosyal korkular ve kendini denetleme davranışları, onların mahalle içindeki hareketliliğini, kamusal alan kullanımını ve aidiyet duygusunu sınırlayabilmektedir. Bu durum, çocukların ve gençlerin kentte özgürce hareket edebilmesi için yalnızca fiziksel bağlantıların değil, sosyal olarak kabul edici ve katılımcı çevrelerin de gerekli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle planlama stratejisi, çocuğun kenti belirli adacıklar hâlinde değil, güvenli, erişilebilir ve algılanabilir güzergâhlar üzerinden bütünlüklü biçimde deneyimleyebilmesine

odaklanmalıdır.

Gündelik Yaşam ve Arada Kalmış Mekânlar

Çocuğun kentle kurduğu ilişki her zaman planlanmış, tanımlanmış ve yetişkinler tarafından işlevi belirlenmiş alanlar üzerinden gerçekleşmez. Çocuklar çoğu zaman yetişkinlerin yalnızca geçiş, bekleme veya boşluk olarak gördüğü yerleri kendi oyun ve keşif alanlarına dönüştürebilmektedir. Bu nedenle çocuk dostu tasarım anlayışı, yalnızca standart oyun alanlarının niteliğine değil, gündelik yaşam içinde çocuğun karşılaştığı esnek ve arada kalmış mekânlara da dikkat etmelidir.

Karampini'ye (2025) göre çocukların oyun pratikleri, kentsel mekânda görünürlük kazanmalarını ve kendi mekânlarını üretmelerini sağlamaktadır. Çocuklar oyun yoluyla yalnızca kendilerine ayrılan alanları kullanmaz; kamusal mekânı yeniden anlamlandırır, yetişkinlerin koyduğu sınırlarla karşılaşır ve bu sınırlar içinde kendi hareket alanlarını üretirler. Bu durum, oyunun yalnızca eğlence veya boş zaman etkinliği olmadığını; çocuğun kentte var olma ve mekânla ilişki kurma biçimlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Karampini'nin (2025) çalışmasında çocukların balkonlar, bina girişleri, piloti alanları, korkuluklar, terk edilmiş boşluklar ve gözden kaçan kentsel köşeler gibi arada kalmış mekânları oyun, dinlenme, buluşma ve keşif alanı olarak kullandıkları belirtilmektedir. Bu tür mekânlar, yetişkinlerin düzenli ve işlevsel mekân anlayışının dışında kalsa da çocukların yaratıcılığı ve kentsel hayal gücü açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Dolayısıyla çocuk dostu bir tasarım anlayışı, her alanı kesin sınırlarla tanımlamak yerine, çocuğun dönüştürebileceği, yorumlayabileceği ve kendi oyun kültürünü ifade edebileceği esnek mekânsal kurgulara da izin vermelidir.

Sonuç olarak, çocuğun kentsel mekânın üretimindeki rolü yalnızca katılım toplantılarına dâhil edilmesiyle sınırlı değildir. Çocuk; çevreyi algılama biçimi, gündelik hareketliliği, oyun pratikleri ve mekânsal yaratıcılığıyla kentin nasıl üretildiğine dair önemli ipuçları sunar. Bu nedenle pedagojik, sistemsel ve gündelik yaşamı dikkate alan bir kentsel tasarım yaklaşımı, çocuğu yalnızca korunması gereken bir kullanıcı olarak değil, kentin demokratik ve mekânsal üretiminde dikkate alınması gereken etkin bir özne olarak kabul etmelidir.

TARTIŞMA

Çalışma boyunca ele alınan kuramsal çerçeve, çocuk dostu kent yaklaşımının yalnızca fiziksel düzenlemelerle sınırlı olmadığını göstermektedir. Kamusal alan, şehir hakkı, çocuk hakları ve katılım tartışmaları birlikte değerlendirildiğinde, çocuğun kentteki konumu teknik bir tasarım meselesinin ötesine geçmektedir. Asıl mesele, çocuğun kamusal alanda ne kadar görünür olduğu, kentsel mekânı ne ölçüde deneyimleyebildiği ve bu mekânın üretiminde ne kadar söz sahibi olabildiğidir.

Çocuk dostu kent söylemi günümüzde giderek yaygınlaşsa da uygulamada önemli çelişkiler taşımaktadır. Çocuğun korunması gerektiği düşüncesi, çoğu zaman onu kentsel yaşamın içinden çekerek daha kontrollü ve sınırları belirlenmiş alanlara yöneltmektedir. Bu durum ilk bakışta güvenlik sağlayan bir yaklaşım gibi görünse de çocuğun sokakla, mahalleyle ve gündelik kamusal yaşamla kurduğu ilişkiyi zayıflatmaktadır. Dolayısıyla çocuk dostu kent idealinin yalnızca park, oyun alanı ya da güvenli donatı üretimi üzerinden değerlendirilmesi yetersiz kalmaktadır.

Bu yetersizlik yalnızca fiziksel tasarım anlayışından değil, çocuk haklarının planlama ve yönetim süreçlerindeki kurumsal karşılığının sınırlı kalmasından da kaynaklanmaktadır. Riggio'nun (2002) çocuk dostu kenti çocuk haklarına dayalı bir yönetim süreci olarak ele alan yaklaşımı, çocuklara yönelik tekil proje ve hizmetlerin kurumsal dönüşüm gerçekleşmeden yeterli olamayacağını göstermektedir. Nitekim Cele ve van der Burgt (2015), uzmanların katılım ile danışma arasındaki ayrımı

uygulamaya aktarmakta zorlanabildiğini; Ataol vd. (2022) ise Türkiye ve İstanbul’da çocuk katılımını destekleyecek bütünsel mevzuatın, kurumlar arası iş birliğinin ve uzmanlaşmış mekanizmaların yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Mansfield vd.’nin (2021) ulaştığı sonuçlar da çocukların görüşlerinin alınmasının, karar ve uygulama üzerindeki nihai kontrol yetişkinlerde kaldığı sürece gerçek bir güç paylaşımına dönüşemediğini göstermektedir. Bu açıdan çocuk dostu kent söylemi ile uygulama arasındaki temel boşluk, çocukların katılım hakkının kabul edilmesine rağmen bu hakkın planlama kararlarını etkileyebilecek kurumsal bir yapıya kavuşturulamamasıdır.

Bu noktada en temel sorunlardan biri güvenlik meselesidir. Modern kent planlamasında güvenlik çoğu zaman fiziksel sınırlar, çitler, kapalı oyun alanları ve denetimli mekânlar üzerinden kurulmaktadır. Oysa Jane Jacobs’ın sokak yaşamına ilişkin yaklaşımı, güvenliğin yalnızca kapatma ve ayırma yoluyla sağlanamayacağını göstermektedir. Jacobs’a göre oyun sahaları ve yeşil alanların doğası gereği çocuklar için sağlıklı, sıradan insanlarla dolu şehir sokaklarının ise doğası gereği kötü olduğu düşüncesi sorundur. Çocuklar, kent yaşamını ve kamusal sorumluluğu şehir kaldırımlarında, sıradan yetişkinlerle kurdukları gündelik ilişkiler içinde öğrenebilmektedir (Jacobs, 2011). Bu açıdan çocuğu koruma amacıyla sokaktan uzaklaştırmak, onun kentle kurabileceği doğal ilişkiyi ve kamusal sorumluluğu deneyimleme imkânını da azaltmaktadır.

Malone’un (1999) çalışması da güvenlik meselesinin yalnızca fiziksel çevreyle açıklanamayacağını göstermektedir. Gençlerin kamusal alanda kendilerini rahatsız, güvensiz ya da dışlanmış hissetmeleri çoğu zaman fiziksel mekândan çok sosyal ilişkiler, denetim biçimleri ve yetişkinlerin gençlere yönelik tutumlarıyla ilişkilidir. Bu durum, çocukların ve gençlerin kamusal alandan çekilmesine, özel alanlara kapanmasına ve kente dair aidiyetinin zayıflamasına yol açabilmektedir. Bu nedenle tartışılması gereken mesele yalnızca parkların güvenli olup olmadığı değil, kentin çocukların ve gençlerin kendilerini meşru kullanıcılar olarak hissedebileceği bir kamusal çevre sunup sunmadığıdır.

Güvenlik odaklı bu kısıtlamalar, kentsel mekânın tasarım dilini de yetişkin merkezli hâle getirmektedir. Yetişkinler için işlevsel, düzenli ve tanımlı görünen mekânlar, çocukların gündelik pratikleri açısından her zaman yeterli değildir. Karampini’nin (2025) çalışmasında görüldüğü gibi çocuklar, oyun aracılığıyla kentsel mekânı okur, tanır, yeniden anlamlandırır ve kamusal alandaki varlıklarını görünür kılarlar.

Bu nedenle çocuk dostu kent tartışmasında yalnızca “çocuklar için tasarlanmış alanlar” değil, çocukların kendi pratikleriyle dönüştürdüğü gündelik mekânlar da dikkate alınmalıdır. Standart oyun alanları, güvenli ve erişilebilir olduklarında elbette önemlidir; ancak çocukların kenti yalnızca bu alanlar üzerinden deneyimlemesi, onların mekânsal hayal gücünü ve kamusal görünürlüğü sınırlandırabilir. Çocuğun kentle kurduğu ilişki, kimi zaman bir kaldırımda, bir bina girişinde, bir merdivende ya da boş bir köşede ortaya çıkan gündelik oyun pratikleriyle şekillenmektedir. Bu nedenle tasarımın her alanı kesin biçimde tanımlayan değil, çocuğun yorumlayabileceği ve dönüştürebileceği esneklikler bırakan bir anlayışa sahip olması gerekmektedir.

Katılım meselesi de bu tartışmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Çocukların planlama ve tasarım süreçlerine dâhil edilmesi, yalnızca onların görüşlerini almak ya da onları belirli etkinliklerde görünür kılmak anlamına gelmemelidir. Hart’ın Katılım Merdiveni, çocukların sürece gerçekten katılıp katılmadığını değerlendirmek için önemli bir ayrım sunmaktadır (Hart, 2016). Eğer çocuklar yalnızca sürecin görünür bir parçası hâline getiriliyor, ancak karar alma aşamalarında etkili olamıyorsa, bu durum gerçek katılım değil sembolik temsil olarak değerlendirilmelidir.

Çocukların planlama kararlarında etkili olabilmesi, onların kentsel sorunları anlayamayacağı veya uygulanabilir öneriler geliştiremeyeceği yönündeki yetişkin merkezli kabullerin de sorgulanmasını

gerektirmektedir. Ataol vd. (2023) ile Derr ve Kovács'ın (2017) bulguları, çocukların kentsel çevredeki toplumsal ve mekânsal sorunları belirleyebildiğini, farklı kullanıcıların gereksinimleri arasında ilişki kurabildiğini ve gündelik deneyimlerinden hareketle uygulanabilir çözümler geliştirebildiğini göstermektedir. Bununla birlikte çocukların bu kapasitelerinin tasarım süreçlerine yansiyabilmesi, yalnızca görüşlerinin sorulmasına değil, yaşadıkları çevreyi değerlendirmelerine yardımcı olacak bilgi, yöntem ve temsil araçlarına erişebilmelerine de bağlıdır. Million ve Heinrich'in (2014) yapıllı çevre eğitimini katılımı destekleyen bir çerçeve olarak değerlendirmesi ile Strand ve Nielsen'in (2025) farklı tasarım araçlarının mekânsal düşünmeyi destekleyebildiğini, ancak bu araçların kullanım biçiminin sürecin niteliğini etkilediğini gösteren bulguları bu ilişkiyi açıklamaktadır. Arın ve Özsoy'un (2015) ele aldığı uygulama da eğitim, tasarım ve gerçek uygulama arasında bağlantı kurulduğunda çocukların fikirlerinin somut tasarım kararlarına taşınabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla anlamlı çocuk katılımı, çocukların kapasitelerini tanıyan pedagojik desteğin, fikirlerini etkili biçimde ifade edebilecekleri araçların ve bu fikirlerin kararlara yansiyabileceği kurumsal mekanizmaların birlikte kurulmasını gerektirmektedir.

Tüm bu tartışmalar, çocuk ve kent ilişkisindeki temel sorunun yalnızca fiziksel mekân eksikliği olmadığını göstermektedir. Elbette güvenli parklar, erişilebilir kaldırımlar, nitelikli açık alanlar ve bağlantılı yaya güzergâhları önemlidir. Ancak bundan daha temel olan mesele, çocuğun kentte nasıl konumlandırıldığıdır. Çocuk korunması gereken edilgen bir kullanıcı olarak görüldüğünde, onun kamusal alandaki varlığı sınırlanmakta; karar süreçlerine katkısı zayıflamakta ve mekânsal deneyimleri yetişkinlerin belirlediği sınırlar içinde kalmaktadır.

Sonuç olarak çocuk dostu kent ideali, yalnızca mimari ya da fiziksel tasarım düzenlemeleriyle gerçekleştirilebilecek bir hedef değildir. Bu ideal, çocuğun kentsel yaşamın görünür, meşru ve etkin bir parçası olarak kabul edilmesini gerektirir. Bu nedenle çocuk ve kent ilişkisi, aynı zamanda yetişkinlerin mekânsal karar alma gücünü çocuklarla ne ölçüde paylaşmaya istekli olduklarını sorgulayan politik ve etik bir mesele olarak değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Bu çalışmanın ulaştığı temel sonuç, çocuk dostu kent yaklaşımının yalnızca çocuklara ayrılmış oyun alanları üretmekle sınırlı görülemeyeceğidir. Çocuğun kentteki varlığı, kamusal alan, şehir hakkı, çocuk hakları ve katılım tartışmalarıyla birlikte ele alındığında daha geniş bir anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda çocuk, yalnızca korunması gereken edilgen bir kullanıcı değil; kenti deneyimleyen, oyun yoluyla mekânı yeniden anlamlandıran ve karar süreçlerinde dikkate alınması gereken etkin bir özne olarak değerlendirilmelidir.

Çalışma kapsamında ele alınan kuramsal tartışmalar, çocukların kent hakkının yalnızca güvenli oyun alanlarına erişimle sınırlı olmadığını göstermektedir. Çocukların sokakta, mahallede, kamusal açık alanlarda ve karar süreçlerinde görünür olabilmesi de bu hakkın önemli bir parçasıdır. Bu nedenle çocuk dostu kent yaklaşımı, çocuğu kentten ayıran kapalı ve aşırı denetimli alanlar yerine, onun gündelik kent yaşamına güvenli biçimde katılabileceği çevreler oluşturmayı hedeflemelidir.

Katılım meselesi de bu çalışmanın önemli sonuçlarından biridir. Hart'ın Katılım Merdiveni, çocuk katılımının yalnızca çocukların sürece dâhil edilmiş gibi gösterilmesiyle gerçekleşmeyeceğini ortaya koymaktadır (Hart, 2016). Gerçek katılım, çocukların fikirlerinin tasarım ve planlama kararlarına yansiyabildiği durumlarda mümkün olabilir. Çocukların kentsel çevredeki toplumsal ve mekânsal sorunları belirleyebildiğini, farklı kullanıcıların gereksinimlerini dikkate alabildiğini ve uygulanabilir çözüm önerileri geliştirebildiğini gösteren araştırmalar, çocukların planlama süreçlerindeki rolünün yalnızca danışılan kullanıcı konumuyla sınırlanmayacağını ortaya koymaktadır (Ataol vd., 2023; Derr ve Kovács, 2017). Bu nedenle çocuk dostu kent yaklaşımı, sembolik katılım biçimlerinden

uzaklaşarak çocukların karar süreçlerinde anlamlı biçimde yer almasını sağlayacak mekanizmalar geliştirmelidir.

Bu doğrultuda geliştirilen öneriler mekânsal, yönetsel ve pedagojik stratejiler çerçevesinde değerlendirilebilir. Mekânsal stratejiler açısından öncelikli mesele, çocukları kentten ve sokaktan ayıran güvenli adacıklar üretmek yerine, çocuğun gündelik yaşam içinde güvenli biçimde hareket edebileceği bütüncül bir çevre oluşturmaktır. Bu kapsamda sokakların yalnızca araç hareketine göre değil; yaya, çocuk ve gündelik yaşam odaklı olarak yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Mahalle ölçeğinde araç hızının azaltılması, yaya önceliğinin güçlendirilmesi, çocuk güzergâhlarında doğal gözetimin artırılması ve yaya egemen sokak düzenlemelerinin desteklenmesi, çocuğun sokaktan uzaklaştırılmadan güvenli biçimde kent yaşamına katılmasını sağlayabilir (Aydoğan ve Dilek, 2024). Bunun yanında bina girişleri, alçak duvarlar, merdivenler, avlular, boşluklar ve sokak köşeleri gibi eşik ve arada kalmış mekânların da çocukların oyun, keşif ve buluşma pratikleri açısından taşıdığı potansiyel dikkate alınmalıdır (Karampini, 2025).

Yönetsel stratejiler açısından çocuk meclisleri, danışma toplantıları, atölyeler ve benzeri katılım mekanizmaları yalnızca çocukların görüşlerinin alındığı yapılar olarak kalmamalı; bu görüşlerin planlama ve tasarım kararlarına gerçekten yansıtıldığı süreçlere dönüştürülmelidir. Bu mekanizmaların sürekliliği; çocuk katılımını güvence altına alan hukuki düzenlemeler, merkezi ve yerel kurumlar arasındaki iş birliği, uzmanlaşmış kurumsal yapılar ve çocukların görüşlerinin kararlara nasıl yansıdığını gösteren geri bildirim süreçleriyle desteklenmelidir (Ataol vd., 2022; Mansfield vd., 2021; Riggio, 2002). Yol, konut, park, okul çevresi, ulaşım düzenlemesi ya da kentsel dönüşüm gibi projelerde çocukların gündelik yaşamı, oyun hakkı, güvenliği ve bağımsız hareketliliği üzerindeki etkiler değerlendirilmelidir. Böylece çocuklar, karar süreçlerinde sonradan hatırlanan bir grup olmaktan çıkarılarak planlama sürecinin başından itibaren dikkate alınabilir.

Pedagojik stratejiler açısından değerlendirildiğinde, çocukların kentsel tasarım süreçlerine anlamlı ve etkin biçimde katılabilmeleri için öncelikle yaşadıkları çevreyi tanımaları, mekânsal özellikleri ve sorunları fark edebilmeleri ve bu sorunlara ilişkin kendi deneyimlerinden hareketle çözüm geliştirebilmeleri önem taşımaktadır. Bu doğrultuda okullarda, belediyelerde veya mahalle ölçeğinde gerçekleştirilecek yapıllı çevre eğitimi ve kenti okuma atölyeleri, çocukların yaşadıkları çevreyi gözlemlemelerine, anlamlandırmalarına ve değerlendirmelerine olanak sağlayabilir (Arın & Özsoy, 2015). Yapıllı çevre eğitiminin çocukların gündelik yaşamlarında karşılaştıkları gerçek mekânsal sorunlarla ilişkilendirilmesi, öğrenme sürecinin soyut bilgilerden ziyade doğrudan deneyim ve gözleme dayanmasını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra çizim, üç boyutlu modelleme ve farklı görsel-mekânsal temsil araçlarının tasarım sürecinin çeşitli aşamalarında kullanılması, çocukların mekâna ilişkin düşüncelerini geliştirmelerine, somutlaştırmalarına ve ifade etmelerine katkı sağlayabilir (Million & Heinrich, 2014; Strand & Nielsen, 2025).

Sonuç olarak çocuk dostu kent vizyonu yalnızca daha fazla oyun alanı yapmakla değil, çocuğun kentteki konumunu yeniden düşünmekle mümkündür. Bir kent, çocukları yalnızca korumaya çalıştığı ölçüde değil; onların özgürce hareket edebildiği, oyun oynayabildiği, söz söyleyebildiği ve kendini o kente ait hissedebildiği ölçüde çocuk dostu hâle gelir. Bu çalışma, çocuğu kentsel tasarımın görünmez kullanıcısı olmaktan çıkarıp kamusal yaşamın ve mekânsal üretimin etkin bir öznesi olarak kabul eden daha kapsayıcı bir kentsel yaklaşımın gerekliliğini savunmaktadır.

Etik Onay

Bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkıları

1. Yazar: Çalışmanın tasarlanması, literatür taramasının yapılması, kuramsal çerçevenin oluşturulması, metnin yazılması, düzenlenmesi.
2. Yazar: Çalışmanın tasarlanması, makalenin yazımı, metnin tashihi ve geliştirilmesi.

REFERANSLAR

- Arın, S., & Özsoy, A. (2015). Kentsel mekân tasarımında çocuk katılımı. *İdealkent*, 6(17), 182–201.
- Ataol, Ö., Krishnamurthy, S., Druta, O., & van Wesemael, P. (2022). The inability of Turkey and Istanbul in institutionalisation of children's participation in urban planning: A policy analysis study. *Children & Society*, 36(5), 1064–1085. <https://doi.org/10.1111/chso.12557>
- Ataol, Ö., Krishnamurthy, S., Druta, O., & van Wesemael, P. (2023). Co-generating urban knowledge with children in Istanbul: Children as urban investigators and problem solvers. *Children, Youth and Environments*, 33(1), 1–24. <https://doi.org/10.1353/cye.2023.0008>
- Aydoğan, T. G., & Dilek, E. F. (2024). Çocuk dostu kentsel planlama ve tasarım ölçütleri. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences*, 7(1), 188–211. <https://doi.org/10.53353/atrss.1367400>
- Birleşmiş Milletler. (1989). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. <https://www.unicef.org/turkiye/cocuk-haklarına-dair-sözleşme>
- Bozdemir, N., & Özmen, E. (2025). Çocuk dostu kentlerin bebeklikten ilk çocukluk dönemine etkisi: Muğla/Menteşe örneği. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1–23.
- Cele, S., & van der Burgt, D. (2015). Participation, consultation, confusion: Professionals' understandings of children's participation in physical planning. *Children's Geographies*, 13(1), 14–29. <https://doi.org/10.1080/14733285.2013.827873>
- Çağlar, B. (2020). Çocuğun kent planlamasındaki yeri nedir? *Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi*, 3(2), 86–91.
- Çukur, D. (2003). *Türkiye'de bir öteki olarak çocuk ve kent planlamada temsil sorunsalı* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Derr, V., & Kovács, I. G. (2017). How participatory processes impact children and contribute to planning: A case study of neighborhood design from Boulder, Colorado, USA. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 10(1), 29–48. <https://doi.org/10.1080/17549175.2015.1111925>
- Habermas, J. (2003). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü* (T. Bora & M. Sancar, Çev.; 5. baskı). İletişim Yayınları. (Özgün çalışma 1962'de yayımlanmıştır)
- Hart, R. A. (2016). *Çocukların katılımı: Kuram ve uygulamada toplum gelişimi ve çevre korumasında genç yurttaşları içermek* (T. Şener Kılınç, Çev.; 1. basım). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Harvey, D. (2013). *Asi şehirler: Şehir hakkından kentsel devrime doğru* (A. D. Temiz, Çev.; Ö. Çelik, Yay. haz.; 2. baskı). Metis Yayınları.
- Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan şehirlerinin ölümü ve yaşamı* (B. Doğan, Çev.). Metis Yayınları.
- Karampini, Z. (2025). Children's claim on spatial justice: Play practices in urban space. *Human Geography*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/19427786251340418>
- Karsten, L. (2005). It all used to be better? Different generations on continuity and change in urban children's daily use of space. *Children's Geographies*, 3(3), 275–290. <https://doi.org/10.1080/14733280500352912>
- Lefebvre, H. (2020). *Şehir hakkı* (I. Ergüden, Çev.; 4. baskı). Sel Yayınları.

- Malone, K. (1999). Growing up in cities as a model of participatory planning and “place-making” with young people. *Youth Studies Australia*, 18(2), 17–23.
- Mansfield, R. G., Batagol, B., & Raven, R. (2021). “Critical agents of change?”: Opportunities and limits to children’s participation in urban planning. *Journal of Planning Literature*, 36(2), 170–186. <https://doi.org/10.1177/0885412220988645>
- Million, A., & Heinrich, A. J. (2014). Linking participation and built environment education in urban planning processes. *Current Urban Studies*, 2(4), 335–349. <https://doi.org/10.4236/cus.2014.24032>
- Nordström, M., & Wales, M. (2019). Enhancing urban transformative capacity through children’s participation in planning. *Ambio*, 48(5), 507–514. <https://doi.org/10.1007/s13280-019-01146-5>
- Razaki, C. B., & Ülkeryıldız, E. (2025). Antik Çağdan günümüze kamusal alanda çocuk temsili ve çocukluk olgusunun çocuk mekânlarına yansımaları. *Kent Akademisi*, 18(2), 878–907. <https://doi.org/10.35674/kent.1521591>
- Riggio, E. (2002). Child friendly cities: Good governance in the best interests of the child. *Environment & Urbanization*, 14(2), 45–58. <https://doi.org/10.1177/095624780201400204>
- Strand, I., & Nielsen, L. M. (2025). Architecture in school practice: Possible tools for supporting spatial literacy. *International Journal of Technology and Design Education*, 35, 1597–1618. <https://doi.org/10.1007/s10798-024-09951-0>
- Wilhelmsen, T., Øvreås, S., Roll-Hansen, H., Bjerknes, A.-L., & Thorrud, S. (2023). Developing child-friendly cities: Young children’s participation in urban planning. *Journal of Childhood, Education & Society*, 4(3), 274–290. <https://doi.org/10.37291/2717638X.202343290>
- Winder, J. (2023). Revisiting the playground: Charles Wicksteed, play equipment and public spaces for children in early twentieth-century Britain. *Urban History*, 50(1), 134–151. <https://doi.org/10.1017/S0963926821000687>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: This study examines the position of children in urban design through the concepts of public space, the right to the city, spatial justice, child-friendly cities, and child participation. In many modern urban planning and design practices, children are often considered as passive users who need to be protected, directed, or separated from urban risks. This adult-centred perspective limits children's visibility in public space and reduces their relationship with the city to playgrounds, schools, or controlled recreational areas. However, children experience the city through everyday practices such as walking, playing, observing, exploring, and interacting with their surroundings. Therefore, the main aim of this study is to discuss the child not only as a user of urban space, but also as an active subject who can participate in the production, interpretation, and transformation of urban space.

Method: This study is structured as a theoretical and conceptual analysis. It examines the relationship between children and urban space through a literature-based discussion on public space, the right to the city, spatial justice, child rights, child-friendly urban planning, and child participation. The theoretical framework of the study is built on Habermas's approach to the public sphere, Lefebvre's and Harvey's discussions on the right to the city, Jacobs's perspective on street life and public safety, and Hart's Ladder of Participation. Studies on child-friendly cities, built environment education, children's everyday spatial practices, and participation in planning are also evaluated in order to discuss the position of children in urban design processes.

Findings: The conceptual analysis shows that children's presence in the city cannot be reduced to access to playgrounds or child-specific facilities. A child-friendly city requires a broader understanding that includes children's safety, mobility, visibility, participation, and sense of belonging in everyday urban life. The study also indicates that children's exclusion from public space is often justified through safety concerns. However, excessive protection and control may weaken children's relationship with streets, neighbourhoods, and public life. In this context, Jacobs's approach to street life and natural surveillance is important because it shows that safety can also be produced through active streets, everyday encounters, and shared public responsibility. Another important finding of the study is that child participation should not remain at a symbolic level. Hart's Ladder of Participation demonstrates that children's mere presence in a project does not necessarily mean meaningful participation. Real participation requires that children are informed, consulted, listened to, and included in decision-making processes in ways that can influence design outcomes. Recent studies also demonstrate that children can identify complex urban problems, consider the needs of different users, and develop feasible solutions based on their everyday experiences. However, their contributions can influence planning decisions only when participation is supported by appropriate institutional arrangements, inter-organizational cooperation, suitable methods, and feedback mechanisms.

Discussion: The theoretical discussions examined in this study reveal that the child's right to the city should be understood as more than access to safe and planned spaces. From the perspective of Lefebvre and Harvey, the city is not only a space to be used, but also a space to be produced and transformed by its inhabitants. Therefore, children should be considered as legitimate urban subjects whose experiences and ideas can contribute to urban design. This perspective challenges adult-centred planning practices that define urban space mainly through the needs, expectations, and control mechanisms of adults. The discussion also shows that child-friendly urban design should not be limited to isolated playgrounds or standardized child facilities. Instead, streets, thresholds, building entrances, courtyards, vacant spaces, pedestrian routes, and in-between spaces should also be considered as important parts of children's everyday urban experience. Children's play practices can reveal alternative ways of reading and using the city, and these practices can contribute to a more inclusive understanding of spatial justice. Accordingly, the central issue is not only whether children are invited to participate, but also whether planning institutions, educational processes, and design methods allow children's knowledge and ideas to influence actual decisions.

Conclusion: The study concludes that a child-friendly city cannot be defined only by increasing the number of playgrounds or child-specific facilities. Children should not be seen only as vulnerable users who need to be protected from the city; they should also be recognized as active subjects who experience, interpret, and transform urban space. In this sense, children's right to the city is related not only to access to safe spaces, but also to their visibility in streets, neighbourhoods, public open spaces, and decision-making processes. The study also

emphasizes that child participation should move beyond symbolic representation and become a meaningful part of planning and design processes. Therefore, recognizing children as urban subjects requires both questioning adult-centred decision-making structures and developing more inclusive approaches to public space.

Recommendation: Based on the theoretical discussion, the study suggests spatial, administrative, and pedagogical strategies for child-friendly urban design. Spatially, urban environments should be designed not only as protected areas for children, but as inclusive everyday environments where children can move safely, play, explore, and feel that they belong to the city. Streets and neighbourhoods should be planned with pedestrian priority, reduced vehicle dominance, natural surveillance, and accessible public spaces. Administratively, children's views should be included in urban planning and design processes through legally and institutionally supported participation mechanisms that provide feedback and enable their ideas to influence actual decisions. Pedagogically, built environment education and urban awareness workshops can help children understand, evaluate, and express their ideas about the city. Drawing, three-dimensional modelling, and other spatial representation tools can further support this process when they are used at appropriate stages of design and connected to real urban issues. Overall, a child-friendly city requires not only physical design interventions, but also a transformation in how children are perceived in urban life.